

Continuous issue-20 | Dec 2015 – Jan 2016

માનવ વિકાસ અયોજન અને ગુજરાત

માનવ વિકાસનાં પાયાનાં નિર્દેશકોમાં દિર્ઘાયુષ્ય, શિક્ષણ અને માથાદીઠ આવકનો સમાવેશ **UNDP** દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે. તેથી આવા માપદંડોનાં આધારે કોઈપણ દેશનો માનવ વિકાસ સૂચકાંક નક્કી કરવામાં આવે છે. માનવ રાષ્ટ્રની સાચી સંપત્તિ છે. એ માનવ વિકાસનો મૂળભૂત ખ્યાલ છે. તેથી માનવ શક્તિનો વિકાસ કરીને માનવ વિકાસનાં લક્ષ્યાંકો પાર પાડવામાં આવે છે. અને તે માટે દરેક રાજ્યો આયોજન કરે છે.

રાજ્ય સરકાર દ્વારા માનવ વિકાસને સીધી અસર કરતા સામાજિક સેવાનાં ક્ષેત્રોને સૌથી વધુ મહત્વ આપ્યું છે. તેમાં નીચેના ક્ષેત્રો મુખ્ય છે.

૧. શિક્ષણ
૨. આરોગ્ય
૩. રોજગાર અને તાલીમ

ઉપયુક્ત વિભાગોનાં વિકાસ માટે રાજ્ય સરકારે અનેક કલ્યાણલક્ષી યોજનાઓનું અમલીકરણ કરેલ છે. જેને સંક્ષિપ્તમાં નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય.

(૧) શિક્ષણ : **Educatio**

રાજ્યમાં પ્રથમિક શિક્ષણ પુરું પાડતી શૈક્ષણિક સંસ્થાઓની સંખ્યા વર્ષ ૨૦૧૩-૧૪ માં ૪૩૧૭૬ હતી અને માધ્યમિક તેમજ ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ આપતી સંસ્થાઓ ૧૦૫૩૭ હતી તેમાં પ્રથમેકશાળા માં નોંધણી થયેલ વિદ્યાર્થીઓ ૯૨.૨૯ લાખ હતા જ્યારે માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર મધ્યમિકમાં ૨૭.૦૨ લાખ હતી.

માનવ વિકાસ માટે શિક્ષણ ખૂબજ અગત્યનું પ્રિબળ છે, તેનો વ્યાપ કધારવા અને ગુણવત્તા સુધારવા માટે નીચે મુજબનું કેટલુક આયોજન થયેલ છે.

૧. ગુજરાત પ્રારંભિક શિક્ષણ પ્રિષદ- જે રાજ્ય સ્તરે સર્વે શિક્ષા અભિયાન માટે અમલીકરણ એજંસી છે.
૨. રાજ્યમાં રાઈટ-ટુ-એજ્યુકેશનનો અમલ
૩. વિદ્યાદીપ યોજના દ્વારા પ્રાથમિકશાળાનાં વિદ્યાર્થીને વીમાકવચ
૪. વિદ્યાલક્ષ્મી બોન્ડ-કન્યા શિક્ષણનો ક્યાપ વધારવા માટે રૂ. ૨૦૦૦ના બોન્ડ પ્રાથમિક પૂરૂ કર્યા પછે આપાય છે
૫. વિના મૂલ્યે પાઠ્ય પુસ્તક યોજના- પ્રથમિકશાળાનાં બાલકોને તેમની જરૂરિયાત મુજબના પુસ્તકોનો સેટ

આપાય છે.

૬. ગુણોત્સવ કાર્યક્રમ- સરકારે નક્કી કરેલા ચાવીરૂપ નિર્દેશકો મુજબ સરકારી અધિકારીઓની ટીમ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓનું પ્રથમિક શાળાઓમાં મૂલ્યાંકન

૭. ભૌતિક સુવિધાઓ- શાળાઓમાં પીવાનું પાણી, છોકરા-છોકરીઓ માટે અલગ શૌચાલય તેમજ કોમ્પ્યુટરની સુવિધા

૮. માનનીય મુખ્યમંત્રી શ્રી કન્યા કેળવણી નિધિ- માનનીય મુખ્યમંત્રીને મળેલ ભેટ સોગાદોની દર વર્ષે હરરાજી કરી ફંડ ઉભુ કરવું અને કન્યા કેળવણીમાં વાપરવું ઉપરાંત દાતાઓ પાસેથી દાન લેવામાં આવે છે

૯. માધ્યાહન ભોજન-યોજના-ગુજરાતમાં ૧૯૮૪ થી લાગુ કરાય છે.

(૨) આરોગ્ય :Health

૧. જાહેર આરોગ્ય:

રાજ્યમાં કાર્યશીલ વયજૂથની તંદુરસ્તી માટે અને સામાન્ય સમૃદ્ધિ તેમજ બાળવિકાસ, સલામત માતૃત્વ અને સંતતિ નિયમન જેવી બાબતો પર ધ્યાન આપીને વસ્તી સ્થિરતાનાં લક્ષ્યાંક સાથે આરોગ્ય સેવાઓનું વિસ્તૃતિકરણ કરવામાં આવ્યું છે

૨. આરોગ્ય- આંતરમળખાની સ્થાપના:

રાજ્ય આ બાબતમાં ઉચ્ચસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરેલ છે જેમા ૩૧૮ સામૂહિક આરોગ્ય કેન્દ્રો, ૧૧૭૪ પ્રથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રો અને ૭૭૧૦ પેટા કેન્દ્રો કાર્યરત છે.

૩. સંક્રામક રોગોનું નિયંત્રણ:

એપિડેમિક કંટ્રોલ પ્રોગ્રામનો મુખ્ય ઉદ્દેશ રાજ્યમાં સંક્રમક રોગો જેવા કે પાણીજન્ય રોગો, વાયુજન્ય ચેપી રોગો વગેરેના કંટ્રોલ માટે કામગીરી કરવાનો છે.

૪. સુધારેલ રાષ્ટ્રીય ક્ષય નિયંત્રણ કાર્યક્રમ:

આ કાર્યક્રમની શરૂઆત ૧ ઓક્ટોબર ૧૯૯૮ થી થઈ છે DOST હેઠળ અનેક દર્દીઓને સારવાર અપાઈ છે અને આવા દર્દીઓને મૃત્યુથી બચાવી શકાય છે.

૫. રાષ્ટ્રીય અંધત્વ નિવારણ કાર્યક્રમ:

મોતિયાનાં ઓપરેશન અને નેત્રમણિ મુકવાના લક્ષ્યાંકમાં વૃદ્ધિ તેમજ શાળા આરોગ્ય કાર્યક્રમ હેઠળ બાળકોને શાળામાં મફત ચશ્માનું વિતરણ અને ચક્ષુદાનમાં વૃદ્ધિ થયેલ છે.

૬. શાળા આરોગ્ય તપાસ કાર્યક્રમ:

રાજ્ય સરકારે અમલમાં મુકેલ શાળા આરોગ્ય તપાસણી કાર્યક્રમ એક શૌથી મોટા સમયગાળા માટેનો આરોગ્ય કાર્યક્રમ છે વર્ષ-૨૦૦૮ થી માધ્તમિક શાળા અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાનાં વિદ્યાર્થીને આ કાર્યક્રમ હેઠળ આવરી લેવાયેલ છે જાન્યુઆરી ૨૦૧૪ સુધીમાં ૧૫૬ લાખ બાળકોની આરોગ્ય તપાસણી કરવામાં આવેલ છે.

૭. રક્ત સુરક્ષા કાર્યક્રમ :

આ કાર્યક્રમ હેઠળ કુલ ૧૩૯ બ્લડ બેંક કાર્યરત છે વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં ૪૬૬૬૩૫ યુનિટ રક્ત એકત્રિત કરવામાં આવેલ છે

૮. માહિતી શિક્ષણ અને સંચાર :

ગુજરાત HIV/AIDS નિયંત્ર અને અટકાયત માટે સમગ્ર રાજ્યમાં ઈ.ટીવી ગુજરાતી પર ટી.વી શ્રીણી પ્રસારિત કરવામાં આવે છે જાહેર સ્થળોએ જાહેરાતનાં પાટિયા લગાવવામાં આવે છે સનુહ માધ્યમો દ્વારા રાષ્ટ્રીય માર્ગદર્શિકા અનુસાર વધુ ફેલાવા વાળા જિલ્લાઓમાં વધુ જનજાગૃતિ માટેનાં પ્રયાસો

૯. પ્રજનન અને બાળ આરોગ્ય કાર્યક્રમ:

આ કાર્યક્રમનો હેતુ કુલ પ્રજનનદર, બાળ મરણદર અને માતા મૃત્યુદરમાં ઘટાડો લાવવાનો છે.

૧૦. જનની સુરક્ષા યોજના :

રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ સ્વાસ્થ્ય મિશન અંતર્ગત ગરીબ સગર્ભા બહેનોને સંસ્થાકીય પ્રસુતિના પ્રોત્સાહન દ્વારા માતા મરણ અને નવજાત શિશુમરણને ઘટાડવાના હેતુસર સલામત માતૃત્વ પૂરૂ પાડવાની દિશામાં એક પગલુ છે યોજનામાં ૨૦૧૪-૧૫ માં ૧૧૯૮૦૫ સગર્ભા બહેનોને આવરી લેવાયેલ છે.

૧૧. ચિરંજીવી યોજના :

રાજ્ય સરકારે ખનગી તબીબોને સાંકળીને આર્થિક પછાત વર્ગની સગર્ભાઓને સલામત પ્રસુતિ સેવાઓ પૂરી પાડ્યા છે.

૧૨. જનની શિશુ સુરક્ષા કાર્યક્રમ :

આ યોજનાહેઠળ તમામ સગર્ભાઓને જાહેર આરોગ્યની સંસ્થાઓમાં વિનામૂલ્યે સામાન્ય તેમજ સીઝેરીયન પ્રસુતિ સહિતની સંપુર્ણ માતૃત્વ સેવાઓ જ્યારે નવજાત શિશુને જન્મ બાદ ૧ વર્ષ સુધી આરોગ્ય લક્ષી તમામ સારવાર અપાય છે.

૧૩. ખિલખિલાટ :

સરકારી સંસ્થામાંથી માતા અને નવજાત શિશુને પ્રસુતિ બાદ વિનામૂલ્યે મુકવા માટે ખિલખિલાટ વાહનની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે.

૧૪. બાળ સખા યોજના :

બાળમૃત્યુદરનું પ્રમાણ ઘટાડવા ખનગી બાળે નિષ્ણાંતોની મદદ

૧૫. સાર્વત્રિક સસીકરણ કાર્યક્રમ :

આ કાર્યક્રમ બાળકનાં જીવને જોખમમં મુકે તેવી પરિસ્થિતેઓ સામે રક્ષણ આપ તો ચાવીરૂપ કાર્યક્રમ છે જેમા, ઝેરીકમળો, ક્ષય, બળલકવો, દિખ્ચેરીયા, ધનુર, ટીબી, અને ઓરી જેવા ઘતકરોગો સામે રક્ષણ આપાય છે.

૧૬. અન્ય કાર્યક્રમો :

- ❖ ઈ- મમતા
- ❖ પ્લસ પોલિયો રસીકરણ
- ❖ કુંટુંબ નિયોજન
- ❖ બેટી બચાવો અભિયાન
- ❖ મમતા દિવસ
- ❖ કસ્તુરબા પોષણ સહાય યોજના
- ❖ રાષ્ટ્રીય સ્વાસ્થ્ય વીમાં યોજના
- ❖ મુખ્યમંત્રી અમૃતમ 'મા' યોજના
- ❖ દુધ સંજીવની યોજના

(૩) રોજગાર અને તાલીમ : **Employment and Training**

રોજગાર વિનિયમ કચેરીઓમાં રોજગાર વાચ્છુઓની નોંધણી કરીને તેમને તામીમ દ્વારા રોજગારી મળી રહે તેવી કેટલીક મહત્વની યોજનાઓનો અમલ કરાયો છે.

૧. વ્યવસાયલક્ષી તાલીમ
૨. સાગરખેડુ યોજના દ્વારા તાલીમ
૩. વનબંધુ યોજના દ્વારા તાલીમ
૪. વિકાસશીલ તાલુકા યોજના
૫. નારી ગૌરવ યોજના તાલીમ
૬. કૌશલ્યવર્ધબે કેન્દ્રો યોજના
૭. સેન્ટર ફોર એક્સેલન્સ યોજના

આમ, ગુજરાતમાં માનવવિકાસના આયોજન અંતર્ગત માનવ વિકાસનાં મુખ્ય ત્રણ પરિમાણો શિક્ષણ, આરોગ્ય અને માથાદીઠ આવકમાં વૃદ્ધિ થઈ શકે તેવા પ્રયાસો થયા છે.

❖ સંદર્ભ :

૧. સામાજિક-આર્થિક સમીક્ષા, ગુજરાત રાજ્ય-૨૦૧૩-૧૪
૨. સામાજિક-આર્થિક સમીક્ષા, ગુજરાત રાજ્ય-૨૦૧૪-૧૫
૩. ગુજરાત પ્રારંભિક શિક્ષણ પરિષદ- ગાંધીનગર
૪. કમિશ્નરશ્રી આરોગ્ય, તબીબી સેવાઓ અને શિક્ષણ- ગાંધીનગર

*****

ડો. એસ.કે.પાંભર

અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ

એન.પી. આર્ટ્સ & કોમર્સ કોલેજ

કેશોદ, જિ. જુનાગઢ

Copyright © 2012- 2016 KCG. All Rights Reserved. | Powered By : Knowledge Consortium of Gujarat